

4. *Владимир Иванович Вернадский*. Переписка с украинскими учеными / НАН Украины, Нац. б-ка Украины им. В.И. Вернадского, Ин-т истории Украины, Комис. НАН Украины по науч. наследию акад. В.И. Вернадского, Архив РАН. – К., 2011, 2012. Т. 2. Кн.1, 2: (Избранные науч. тр. акад. В.И. Вернадского).

5. *Архив* Российской академии наук (РАН), ф. 583, оп. 2, д. 76.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА НАУКА ХАРКІВЩИНИ ЗА ЧАСІВ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Кунець В.В.

Інститут тваринництва НААН (м. Харків)

Напередодні Другої світової війни в УРСР функціонувала розгалужена система науково-дослідних установ. Харків був одним із найбільших у республіці наукових центрів. Поряд зі значною кількістю спеціальних вишів, тут зосереджувались НДІ та лабораторії, дослідні станції тощо. Домінуюча роль Харкова в науково-дослідній роботі здійснювалась у галузі промисловості та сільського господарства. На 17 листопада 1941 р. вона нараховувала близько 50 інститутів, які входили до системи УАН (Фізико-технічний інститут, Інститут чорної металургії та Інститут енергетики) та знаходились у веденні окремих відомств. Усі установи були оснащені цінною апаратурою, а деякі з них мали комплексне дослідницьке устаткування.

За часів фашистської окупації, військовими комендатурами у період 1941–1942 рр. створювались міські управи, які виконували роль допоміжних німецьких органів місцевого управління та мали різну організаційну структуру. За наказами німецьких керівників структура міських управ зазнавала постійних реорганізацій. Так, при Харківській міській управі (ХМУ), згідно з наказом від 12 листопада 1941 р., було створено Комітет науково-дослідних інститутів Харкова (КНДІ), який мав за мету: встановити наявний стан усіх НДІ, які обслуговували промисловість, сільське та комунальне господарство. Комітет входив до складу ХМУ як самостійний відділ. Штат КНДІ складався з: голови та членів комітету, обслуговуючого персоналу та уповноважених членів комітету по окремих інститутах. Голова і члени КНДІ призначались ХМУ, уповноважені рекомендувались головою комітету та затверджувались міською управою.

У листі до Президента УАН О.М. Лисенка від 16 січня 1942 р. ХМУ звернулася до АН з клопотанням санкціонувати створення на базі КНДІ Лівобережного філіалу УАН. На той час КНДІ практично закінчив концентрацію НДІ у м. Харкові та перехід їх на госпрозрахунок. За наказом голови КНДІ Л.П. Крамаренка від 9 лютого 1942 р. пропонувалось «уповноваженим усіх інститутів... подати дані про характер робіт інституту, а саме, чи може інститут працювати на підставі госпрозрахунку або повинний бути переведеним на консервацію». І вже нарадою КНДІ від 26 лютого 1942 р. ухвалили «вважати працюючими – Інститут механізації сільського господарства, Агролісомеліоративний інститут та вважати перебуваючих на

консервації – Інститут землеробства, Інститут тваринництва, Інститут ботаніки, Інститут харчової промисловості».

Уже з 1 березня 1942 р. при КНДІ було створено відділ сільськогосподарської вертикалі, до складу якого увійшли: Український НДІ землеробства, Український НДІ тваринництва, Харківська обласна селекційна станція, Харківська контрольна станція, Українська НД станція бджільництва, Українська НД станція шовківництва, Українська НД станція птахівництва, Українська НД станція комбікорму, Інститут харчової промисловості, Картопляно-овочева станція, Інститут ботаніки, Обсерваторія, Сільськогосподарська книгозбірня. Керівником відділу призначено І.М. Витязя.

З 11 квітня 1942 р. після погодження зі Штандарткомендатурою Харкова КНДІ, Науково-технічна рада, ВНЗ та НДІ, лабораторії та інші наукові установи вилучено зі складу ХМУ та створено на їх основі Науково-технічну управу (НТУ). Президентом НТУ призначено О.І. Крамаренка. Для вирішення питань у справі встановлення вчених звань та наукових ступенів при НТУ, наказом її президента від 14 травня 1942 р., створено Кваліфікаційну комісію (КК), як постійно діючий орган.

На підставі доручення Wi-Kdo (господарче відділення) про згуртування та використання наукових сил Харкова було утворено Наукове товариство, котре «повинно працювати в щільному зв'язку з НТУ, яка в відповідний час має виділити лівобережну філію УАН».

З 15 червня 1942 р. утворено Раду наук (РН) яка «є найвищим науковим органом і до компетенції якого входить: а) розглядання усіх наукових питань, пов'язаних з сільським господарством, промисловістю, будівництвом і комунальним господарством м. Харкова; б) координація всіх наукових сил та їх використання, відповідно з завданням народного господарства України; в) загальне й науково-методичне керівництво діяльністю НДІ, високої школи й наукових товариств; г) розгляд винаходів і сприяння їх практичному застосуванню у сільському господарстві і промисловості; д) розгляд питань пов'язаних з кваліфікацією наукових працівників, а також організацією захисту наукових дисертацій, дипломних робіт і прийому державних іспитів для осіб, які закінчили високу школу; е) сприяння охороні й відбудові зруйнованих храмів і пам'яток старовини».

До структури РН увійшли: а) Президія у складі Президента (Крамаренко О.І.), двох віце-президентів (Крамаренко Л.П., Кузнецов М.І.) та вченого секретаря (Савран М.С.); б) секції з різних галузей науки для розгляду спеціальних питань (сільськогосподарська секція: Крамаренко Л.П. (керівник), Ветухов М.О., Супруненко О.І., Лісовенко С.Ю.); г) кваліфікаційна комісія з розгляду питань з кваліфікації кадрів (голова проф. Крамаренко Л.П.); д) Комітет сприяння охороні і відбудові зруйнованих храмів і пам'яток старовини; в) редакційна комісія з видання наукових праць.

Пленум РН складався з: 1) постійних членів Ради – директорів НДІ (професори Крамаренко О.І., Крамаренко Л.П., Кузнецов М.І., Столяров Я.В., Беляков Ф.О., Памазанов М.Ю., Савран М.С., Лісовенко С.Ю., Гіршман О.О.);

2) членів РН за посадою – директори НДІ (професори Трефільєв І.О., Супруненко О.І. та уповноважений СГІ (Вітязь І.М.); 3) членів РН за запрошенням із числа видатних членів та спеціалістів (професори Сушкевич А.К. (математичні науки), Кацевалов А.С. (історія, філософія), інженер Короленко В.Г. (електрогосподарство).

За розпорядженням німецького командування від 31 серпня 1942 р. усі діючі НДІ м. Харкова, що підпорядковувалися НТУ, були передані до Wi-Kdo – Управління НДІ. Відповідно значно скоротився штат НТУ. У той же час, наказом по НТУ від 25 вересня 1942 р., на 1 квартал 1943 р. був затверджений план основних робіт у галузі сільського господарства у вигляді консультацій та експертиз із реставрації рисунків усіх основних сільськогосподарських машин, поліпшення їх конструкції та розробка зчіпок для нових марок тракторів німецького виробництва (Крамаренко Л.П.); у галузі хімічної промисловості та хімії сільського господарства (Кузнецов М.І., Пищемука І.С.), а також з методології питань фахової середньої та вищої освіти (Мищенко І.О., Беляков, Столяров Я.В., Соболев В.Г., Крамаренко Л.П., Кузнецов М.І., Пищемука І.С.).

Таким чином, окупаційна влада відводила провідну роль науковому потенціалу України і ретельно розробляла план її всебічної експлуатації.

ВІДДІЛ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ НАУК АН УРСР: З ІСТОРІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ АКАДЕМІЧНОЇ СТРУКТУРИ

Кучер В.І.

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН (м. Київ)

Відомо, що ученим Національної академії наук України належить вагома заслуга досить ефективного і результативного впровадження новітніх дослідницьких напрацювань у сільськогосподарське виробництво. В даному контексті, на наш погляд, потрібно звернутися до історичного минулого, коли Академія наук УРСР зробила вагомий внесок у складний процес нагромадження знань, забезпечення розвитку сільського господарства. Відсутність центрального координуючого органу в аграрній галузі спонукали Президію АН до організації окремої структури – Відділу сільськогосподарських наук, до складу якого увійшли цілий ряд існуючих і новоутворених установ, що займалися науково-дослідною роботою в аграрній галузі.

Особливо це було важливо в умовах, коли держава докладала знань до відбудови і розвитку зруйнованого німецькими окупантами сільського господарства.

На початку 1945 р. Президія АН УРСР на своєму засіданні розглянула питання щодо організації в структурі академії цілого ряду науково-дослідних установ, які б вирішували завдання наукового забезпечення розвитку сільського господарства республіки, піднесення продуктивності усіх його галузей. З метою реалізації цього надзвичайного важливого питання Президія АН УРСР